

UČEBNICE

SOUTĚŽNÍ RÉTORIKA

Debatování formou KP

René Brinda

TRITON

Učebnice

SOUTĚŽNÍ RÉTORIKA

Debatování formou Karl Popper

.....
René Brinda

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Brinda, René

Soutěžní rétorika : debatování formou Karl Popper : učebnice / René Brinda.

-- Praha : Stanislav Juhaňák - Triton, 2023. -- 310 stran

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7684-184-0 (vázáno)

* 808.5 * 162 * 316.776 * 81'42 * (075)

- rétorika
- argumentace
- diskuse
- mluvený projev
- učebnice

808 - Literární styl. Literární činnost a technika. Efektivní využívání jazyka.

Spisovatelská činnost [11]

37.016 - Učební osnovy. Vyučovací předměty. Učebnice [22]

UČEBNICE

SOUTĚŽNÍ RÉTORIKA

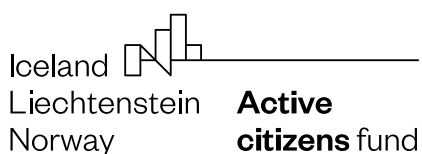
Debatování formou Karl Popper

.....
René Brinda

Stanislav Juhaňák – TRITON

Projekt podpořila Nadace OSF v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a posílení kapacit neziskových organizací. Cílem programu je dále inspirace k aktivnímu občanství a pomoc znevýhodněným skupinám. Program Active Citizens Fund vstoupil do České republiky v září roku 2019 s cílem podpořit neziskové organizace neohledně na jejich velikost a zkušenosti. V České republice jej spravuje konsorcium, které tvoří Nadace OSF, Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové a Skautský institut. Program je realizován v rámci Fondů EHP a Norska 2014–2021. Prostřednictvím Fondů EHP a Norska přispívají státy Island, Lichtenštejnsko a Norsko ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů v Evropském hospodářském prostoru (EHP) a k posilování spolupráce s 15 evropskými státy. Důležitým posláním programu je také spolupráce mezi Českou republikou a dárcovskými státy. Jde o spolupráci mezi českými neziskovými organizacemi a organizacemi z Islandu, Lichtenštejnska a Norska.

| Nadace OSF

Copyright © René Brinda, 2023

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2023

Cover © Renata Brtnická, 2023

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10

www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7684-184-0

Obsah

ČÁST 1: ZÁKLADY ARGUMENTACE 7

Úvod

Členění textu	8
Soutěžní rétorika, debata, debatování a debatní program	10
Debatování v tradici rétoriky	11

Kapitola 1: První debata

1. Zjednodušená debata	18
2. Příprava na debatu	21
3. Realizace cvičné debaty	54
4. Výstup a opakování první debaty	54

Kapitola 2: Druhá debata 55

1. Naslouchání a záznam	55
2. Kolokvium	56
3. Třetí řeči	61
4. Argumentace: skutečnosti a důkazy	64
5. Realizace druhé debaty	81

Kapitola 3: Třetí debata 82

1. Produkce poznání (úsudek), směr dokazování	82
2. Vnitřní struktura Toulminova modelu argumentu	83
3. Dopad	91
4. Argumentace debatního programu KP	95

ČÁST 2: FORMA KP

Koncepce druhé a třetí části	120
--	-----

Kapitola 4: Debatování formou KP 121

1. Debatní program Karla Poppera: Sir K. R. Popper	121
2. Debatování formou Karl Popper	123

Kapitola 5: Procesy debaty – příprava AT/NT a problematizace 136

Etapa 1: Příprava afirmace teze, příprava problematizace	136
1. Rozbor teze	136
2. Formulace přesvědčivých argumentů afirmace teze	145
3. Rešerše	148
4. Příprava prezentace AT	150
5. Příprava problematizace	154

Kapitola 6: Debata probíhá 156

Etapa 2: Expozice, představení afirmace (negace) teze	156
Etapa 3: Argumentační duel	156
Etapa 4: Rozhodnutí debaty a její reflexe	175

ČÁST 3: SPECIFICKÉ ARGUMENTAČNÍ STRATEGIE	179
--	-----

Kapitola 7: Typy tezí a jejich specifika	181
---	-----

1. Návrhové teze	181
2. Hodnotové teze	201
3. Klasifikační teze o (obsahovém) významu	211
4. Klasifikační teze o přisouzení (predikaci)	214
5. Teze o příčině a následku	218
6. Faktické teze o budoucnosti	222
7. Plánové teze	226
8. Teze, jejichž typ je nejednoznačný	238
9. Typy tezí a jejich specifika – přehled	240

Kapitola 8: Asociace debatních klubů, z. s., soutěže a turnaje	243
---	-----

1. Asociace debatních klubů, zapsaný spolek	243
2. Další aktivity ADK	243
3. Debatní soutěže	243

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Cvičení	248
Příloha č. 2: Zjednodušená debata	297
Příloha č. 3: Debata formou Karl Popper: dokumenty	302
Literatura	304
Inspirace	306
Rejstřík	307

Část 1:
Základy argumentace

Úvod

„Demokracie nezbytně potřebuje soudné, kritické a nezávisle myslící občany s vědomím vlastní důstojnosti a s respektem k právům a svobodám ostatních.“

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, 2001

Demokracie potřebuje jistý typ občanů. Smyslem a cílem soutěžní rétoriky je pomáhat takové občany vychovávat.

Východiskem a prvním pilířem vzdělávání prostřednictvím soutěžní rétoriky je řízená diskuse založená na *racionální argumentaci*. To znamená na dobrém myšlení. Moderním slovníkem dneška se totéž nazývá *kritickým myšlením*.

Druhým pilířem soutěžní rétoriky v té podobě, jak ji nabízí učebnice, je její *mravní a hodnotové ukotvení*. Vědomí vlastní důstojnosti a respekt k právům a svobodám ostatních, o kterých hovoří Národní program, přitom patří mezi ty hodnoty, kterých si vážíme nejvíce.

Médiem rétorické argumentace je mluvené slovo. Vzdělávání metodou soutěžní rétoriky tak nutně zahrnuje *dovednosti komunikace*.

Kritické myšlení, mravní postoje a prezentační a komunikační dovednosti jsou základem, který nám pomáhá vnímat svět a vyjadřovat se o něm. Ale bez *znalostí faktů tohoto světa a porozumění jim* by nebylo o čem se vyjadřovat. Čtvrtým pilířem vzdělávání metodou soutěžní rétoriky je proto *prohlubování znalostí světa* okolo nás a ovšem i rozvoj dovedností, které nám tyto znalosti zprostředkovávají: vyhledávání, hodnocení a používání informací.

A konečně argumentace soutěžní rétoriky předpokládá partnery a další aktéry komunikace: kolegy v týmu, oponenty, rozhodčí, diváky. Diskuse tak probíhá v *prostředí partnerské spolupráce a věcné oponentury*.

Soutěžní rétorika metodou debatování tak svůj smysl a cíl naplňuje vzděláváním v pěti oblastech, kterými jsou:

- Etická argumentace založená na dobrém, tj. kritickém myšlení.
- Dovednosti vyhledávání a hodnocení informací.
- Komunikační kompetence.
- Znalosti světa okolo nás.
- Sociální inteligence a týmová práce.

Členění textu

Soutěžní rétorika, debatování, má tu podstatnou vlastnost, že významná část učení probíhá praxí. Snažili

jsme se proto *první část* textu sestavit tak, abyste získané znalosti a dovednosti mohli co nejdříve rozvíjet vlastní činností. Vytvořili jsme k tomu originální formu debaty. Tu jsme nazvali *zjednodušená debata* (ZD). Po úvodním vysvětlení, o co se vlastně jedná, co je soutěžní rétorika a co je debatování, vás ve třech kapitolách krok za krokem provedeme přípravou na tři cvičné debaty. Ty povedete podle pravidel formy ZD. V každé kapitole se zaměříme na několik dovedností. Na konci první části textu byste tak měli znát a umět vše potřebné k tomu, abyste mohli smysluplně debatovat a rozuměli námětům na další rozvoj.

Ve *druhé části* představíme formu debatování Karl Popper (KP). Budeme se vracet k již probrané látce, kterou prohloubíme a doplníme o postupy, které jsou typické právě pro tuto formu debaty. Dostane se také na poznatky, na které v první části nebyl prostor.

Soutěžní rétorika formou KP je mj. charakteristická tím, že umožňuje vést argumentativní rozpravu v rámci více typů formálně a obsahově odlišných debat. Vést takovou diskusi smysluplně nutně vyžaduje porozumět osobitým podmínkám a požadavkům daného typu debaty. Toto porozumění nabízí *třetí část*.

Přílohy

Učebnice nabízí cca 50 praktických cvičení. Cvičení na podporu porozumění výkladu první části jsou většinou zařazena přímo v textu. Rozsahově náročnější zadání cvičení druhé části, výjimečně i té první, jsou zařazena v přílohách na konci učebnice.

V přílohách dále najdete pravidla debaty formou ZD, odkazy na dokumenty debaty formou KP a rejstřík.

Další vzdělávací opory

Samostatnou přílohou je *Kurz formální logiky pro debatéry*. Ten není součástí textu, najdete jej v elektronické podobě na webu ADK, z. s.

Učebnici doplňuje příručka *Poznámky pro vzdělavaatele*.

Grafické ikony, číslování

Pro snadnější orientaci používáme v textu číslované ikony, které označují vybrané ukázky

a odkazy na praktická cvičení.

Cvičení, ukázky a tabulky přehledů čísujeme. Číslo před lomítkem označuje pořadové číslo v rámci dané kapitoly, číslo za lomítkem odkazuje ke kapitole.

Vyhrazení

K označení účastníků vzdělávání používáme mužský i ženský rod. Pokud je jednoho anebo druhého rodu užito více či pokud jsou příklady dobré či nesprávné praxe debatování spojeny častěji s jedním anebo druhým, nebylo to záměrem.

Naší snahou bylo v maximální vhodné míře doprovázet text ukázkami argumentace. Tyto ukázky mají často původ v reálných soutěžních debatách. Někdy jsou převzaty z literatury a jindy jsou licencí autora. Ukázky ilustrují jak to, co považujeme za správný postup, tak i to, co považujeme za chyby.

Pokud jsme autentickou ukázkou uvedli jako příklad nedostatku a autor/ka se snad, i po tolika letech a z několika anonymizovaných slov či vět pozná, vězte, že ilustraci neuvádíme ze zlé vůle. Jde o příklad, který snad pomůže rozvoji budoucích debatérů.

Snahou bylo, aby ukázky a příklady byly názorné a týkaly se běžně debatované látky. Ukázky vycházejí z obou stran kontroverzních tezí debaty. V žádném případě nemají vyjadřovat a ani nevyjadřují názor autora na problematiku debatovaných tezí.

Ilustrační příklady, včetně zdánlivých faktů, mohou obsahovat vady. Ne vždy na ně výslovně upozorňujeme. Nebude proto vhodné v soutěžních debatách ukázky bez dalšího ověření citovat s tím, že „to psali v učebnici“, a proto je to správně.

S přestávkami v zásuvce psacího stolu učebnice vznikala bezmála deset let. Je až neuvěřitelné, jak se v průběhu pouhých deseti let v některých oblastech změnila společenská diskuse. Problémy, ukázky i argumenty zastaraly. Snaha o jejich zpřítomnění ale naráží na stejný problém – za několik let budou neaktuální ty dnešní. Pokud se vám tak některá tvrzení, argumenty či ukázky budou jevit jako překonané, máte pravdu. Jinak to ale v živé dynamické praxi asi nejde.

V prvním plánu text vznikl jako opora vzdělávání v rámci školní či mimoškolní výuky. Ne tedy jako příručka soutěžních debatérů. Samozřejmě doufáme, že jej využijí i oni. Může se nicméně stát, že některé části výkladu nebudou, ať již pro svoji neaktualnost či rozdílný pohled na věc, zcela v souladu se současně přijímanými postupy

soutěže. Platné soutěžní dokumenty a názor organizátorů mají v takových případech pochopitelně přednost.

Než začnete debatovat

Kromě textu učebnice obsahuje úkoly a cvičení. Zde je první z nich.

Odhadněte, co mají společného následující lidé. Nápo- věda: toto je učebnice *soutěžní rétoriky, debatování*.

- Kofi Annan, v letech 1997–2006 generální tajemník OSN, laureát Nobelovy ceny.
- Ondřej, laureát ceny Doctorandus soutěže Česká hlava 2013, vědec, Ústav organické chemie a biochemie AV ČR.
- Nelson Mandela, bojovník proti apartheidu, v letech 1994–1999 prezident Jihoafrické republiky, laureát Nobelovy ceny.
- Tomáš, kardiochirurg.
- John F. Kennedy, politik, v letech 1961–1963 prezident USA.
- Dušan, soudce okresního soudu.
- Margaret Thatcher, politička, v letech 1979–1990 ministerská předsedkyně Spojeného království.
- Aleš, vědecký pracovník laboratoře evoluční protistologie Parazitologického ústavu.
- John Maynard Keynes, ekonom.
- Míša, hudební skladatelka.
- Ema Watson, herečka, bojovnice proti Voldemortovi.
- Jirka, vedoucí katedry financí a kapitálových trhů, IES, Karlova univerzita.
- Arnoldas, politik, poradce předsedy Evropského parlamentu.
- Sultan, novinář, tiskový tajemník vlády Kyrgyzské republiky.
- Jiří, redaktor, dokumentarista.
- John Major, politik, v letech 1990–1997 premiér Spojeného království.
- Irena, mluvčí Seznam.cz.
- Joseph Stiglitz, ekonom, laureát Nobelovy ceny.
- Blanka, spisovatelka.
- Brad Pitt, herec.
- Jiří, venture capitalist.
- Benazir Bhutto, politička, v letech 1993–1996 předsedkyně vlády Islámské republiky Pákistán.
- Oprah Winfrey, moderátorka, svého času označovaná za nejvlivnější ženu světa.

Jména osob uvedených jménem a příjmením jsme převzali z URL stránek Slovenskej debatnej asociácie. Křestní jména zastupují lidi, se kterými se autor setkal. Přijít na to, v jaké situaci k setkání došlo, je součástí vašeho úkolu.

O motivaci

Přihlásili jste se do debatního klubu. Nebo do volitelného předmětu soutěžní rétoriky. Důvodů, proč jste to udělali, bude více. Nejspíš se ale nebudou příliš lišit od důvodů generací vašich předchůdců. Do klubu chodí kamarádi, někdo vám debatování doporučil, chcete toho umět víc, než se učí ve škole, je pro vás výzvou úspěch v intelektuální soutěži. Taková byla motivace těch před vámi. Většinou z nich debatování skutečně přineslo to, co od něj očekávali. U mnohých dokonce skutečnost očekávání předčila. Statisticky vzato by tomu u vás nemělo být jinak.

Co vám může debatování nabídnout?

Přátelství a partu kamarádů a známých jak u nás, tak po celém světě. Debatéři si jsou podobní. Jsou zvědaví, cílevědomí, kritičtí, rádi čtou a – pochopitelně – diskutují. Večerní diskuse na turnajích, ať již o problémech světa, přečtené knize anebo o nesmrtelnosti chrousta jsou povznášející. S takovými lidmi je radost si povídat a je o čem.

Významnou vlastností debatérů je tolerance. Vaše slabé stránky mávnutím ruky pomínou, pokud si jich někdo vůbec všimne. V okolním světě není bezpečné a přátelské diskusní prostředí samozřejmostí. Debatování takové prostředí záměrně vytváří.

Debatování přináší zážitky. Zážitky stmelují. Debatní přátelství jsou hodně silná a přetrvávají roky.

Na mezinárodních turnajích a kempch se seznámíte s kolegy z celého světa. Mnoho bývalých českých debatérů v zahraničí studuje. Není od věci mít několik adres, kam složit hlavu, až pojedete na pracovní pohovor do Londýna, a pár kontaktů, s kým zajít v New Yorku na šálek kávy a v Istanbulu na kebab.

Porozumění věcem na zásadně jiné úrovni, než je tomu u vašich spolužáků – nedebatérů. Vítězství v debatě anebo dokonce v soutěži je vždy výsledkem píle. Budete toho muset hodně přečíst. Co víc, tomu, co přečtete, budete muset rozumět. Budete se muset naučit, jak se učit a jak se učit efektivně. Jak se orientovat v problémech, nacházet informace, vyhodnocovat je a používat. Jak analyticky uvažovat, jasně a srozumitelně se vyjadřovat, jak se zbavit trémy. A mnoho dalšího. Pokud budete chtít debatovat anglicky, očekáváme, že se naučíte anglicky. Když se bude debatovat o Rwandě, musí se z vás stát odborníci na Rwandu. Když o odborech, musíte toho vědět více než samotní odboráři. Je toho spousta. Na konci střední školy ale zjistíte, že jste někde hodně jinde než vaši spolužáci. Tyto znalosti a dovednosti vám zůstanou. Zjistíte, že v životě je ne jednou s úspěchem využijete.

Hřejivý pocit zadostiučnění pokaždé, když zvítězíte. Významnou součástí metody debatování je

soutěž. V soutěžích se vyhrává. Každý rád vyhrává, protože vítězství potvrzuje, že něco umíte lépe než ti druzí. Umět něco lépe než ti druzí v debatování znamená věcem lépe rozumět a prokázat velmi širokou škálu dovedností spojených s myšlením. Takové vítězství je pro mladého intelektuála a intelektuálku zvlášť opojné.

Náskok do další etapy. Znalosti a zejména dovednosti, které si osvojíte v průběhu vzdělávání debatou, se vám budou velmi hodit. Nejdříve u maturity, kde examinátor debatéra pozná asi tak za 10 vteřin – prostě tak, že již úvod jeho řeči má hlavu a patu, případně že řeč vůbec nějaký úvod má. Rozvinuté logické myšlení se bude hodit u přijímacích zkoušek. Dovednost sestavit smysluplnou argumentativní úvahu bude neocenitelná, budete-li se hlásit na vysokou školu v zahraničí či případně na takové škole studovat. Studijní dovednosti využijete během dalšího vzdělávání. Schopnost prezentovat sebe a své názory využijete během pracovního pohovoru. Osvojené manažerské techniky a schopnost týmové práce použijete v praxi. A vždy budete mít náskok.

Soutěžní rétorika, debata, debatování a debatní program

Soutěžní (agonální) rétorika je jeden z postupů rétoriky, vzdělávací metoda s nepřerušenu tradicí dvou a půl tisíce let.

Debatování formou Karl Popper. Debatování má mnoho podob. Ta, kterou se zabýváme v této učebnici, je jen jednou z nich. Nazývá se *debatování formou Karl Popper (KP)*, ve zjednodušené podobě potom *zjednodušená debata (ZD)*. V následujícím textu budeme slovo *debatování*, pokud nebude výslovně řečeno jinak, ztotožňovat právě s touto formou. Pro jiné podoby debatování totiž nemusí uvedené informace částečně či výjimečně dokonce vůbec platit.

Debatování je do značné míry moderní podobou antické agonální rétoriky. Definuje je pět oblastí vzdělávacích cílů (představili jsme je v úvodu) a další pojmové znaky, které uvádíme níže. Jde tak o vzdělávací metodu a v tomto smyslu má slovo *debatování*, někdy také *soutěžní debatování*, *soutěžní rétorika*, *soutěžní debata* nebo *vzdělávací debata* přesný význam, který by se neměl zaměňovat s běžným neurčitým vymezením slova jako synonyma diskuse, rozpravy, rokování, polemiky atp.

Debatní program je prostředí, vytvořené k realizaci vzdělávání debatováním. K tomuto prostředí patří například metodika, školení, pravidla, rozhodčí, etický kodex, tato učebnice, debatní turnaje a debatní soutěže. Škola součástí debatního programu není. I zde se však postupy rétoriky využívají.

Znaky debatování

Debatování formou KP má ve své nejjobecnější definici následující znaky:

- **Cíle.** Nejvyšším cílem je vždy vzdělávání – rozvoj dovedností, prohlubování znalostí a formování osobnosti člověka.
- **Pravidla.** Pravidla mimo jiné nařizují, co se v debatě musí a nesmí.
- **Kontroverzní a diskutabilní tezi.** Tzv. *teze* určuje obsah debaty. *Kontroverzní* znamená, že existuje více než jeden názor na její přijatelnost a že tedy existují argumenty pro i proti této přijatelnosti. *Diskutabilní* znamená, že přijatelnost či snad dokonce pravdivost teze není v současnosti prokázána a prokázat ji nejspíš ani nelze.
- **Specifické úkoly týmů, tzv. břemena.** Rozpoznáváme *břemeno důkazu* a *břemeno vyvracení*. Břemeno důkazu znamená, že ti, kteří něco tvrdí, musí svá tvrzení dokázat. Břemeno vyvracení znamená, že kritici musí představená tvrzení problematizovat. Nést to i ono břemeno – splnit úkol týmu v debatě, *vylučuje kompromis i konsenzus*.
- **Kritéria úspěšnosti.** Pravidla říkají, jak poznáme vítěze. Základním kritériem úspěšnosti je *persvědčivost v obsahu*. V rámci tohoto kritéria má *racionálnost* přednost před emocemi.
- **Rovnovážnou strukturu.** To znamená, že všechny strany dostávají férový prostor k vyjádření.
- **Rozhodnutí a hodnocení.** Každá debata je rozhodnuta. Na základě pravidel arbitr určí, který z týmů lépe splnil svůj úkol v debatě. Současně účastníkům nabídne formativní hodnocení a doporučení k dalšímu rozvoji.

V debatování je tedy *obsah nadřazen formě*. V tom se debatování liší od prezentačních a recitačních soutěží. Jde o *hledání cest vedoucích k pravdivému poznání*, ne o konsenzus či dokonce kompromis. Nejde ani o aktivistické výzvy k činům. V obojím se tak debatování liší od aktivit participace mládeže. *Cílem je vzdělání*, ne vítězství či drahé ceny pro vítěze. To je rozdíl oproti standardním žákovským soutěžím, marketingovým akcím, které se za takové soutěže vydávají a podobně. A konečně *etická stránka* debatování je *základní normou*.

Debatování v tradici rétoriky

Svoji formou je debatování moderní podobou agonální rétoriky, ta sama je jednou z historických podob

rétoriky. O historii rétoriky poutavě píše profesor Jiří Kraus, jehož práce vám vřele doporučujeme. Dočtete se v nich o původu rétoriky, jejích významných představitelích, ať již teorie, nebo praxe, a peripetiích této disciplíny na její cestě třemi tisíci lety dějin.¹ Dozvíte se mimo jiné i to, že samotné slovo rétorika dnes často znamená něco jiného, než co znamenalo dříve. Co tedy doopravdy je rétorika?

Rétorika je nauka o přesvědčování.

Debatování je potom metoda, jak si tuto nauku a její praxi osvojit.

Slovo *rétorika* historicky přijalo i další významy. Může se jím myslet i nauka o řečnickém umění ve smyslu nauky o umění formulovat mluvený projev; také řečnické umění samo, řečnická praxe a dokonce i záporné hodnocení jazykového projevu.

Profesor Kraus cituje autory, kteří ukazují, že stará řecká literatura, včetně například Iliady, je plná odkazů na popularitu řečnictví v antickém Řecku:

„...proto mě poslal s tebou, bych učil tě tomuhle všemu, bys byl výmluvný v slovech a s důrazem prováděl skutky.“
Ilias IX, 432, překl. O. Vaňorný

To ovšem znamená, že řečnictví a jeho výuka byly známé již někdy na počátku 1. tisíciletí před naším letopočtem.

Za místo vzniku rétoriky se obvykle považuje Sicílie v 5. st. př. n. l., kde po demokratických převratech mohl každý svobodný občan svou záležitost přednést u soudu či před shromážděním lidu. Tak vznikla potřeba rétoriky a instituce učitelů řečnictví. U soudu se totiž nejednou stane, že chybí svědectví či listinný důkaz. Ukázalo se, že obojí lze do značné míry nahradit *dobrým myšlením* a na něm založenou *argumentací*. Takovým myšlením a takovou argumentací, které *persvědčí*.

Prvními učiteli byli Korax, Teisias a Gorgias. Teisiovi se připisuje rozdělení řeči na *úvod*, *stať* s pododdíly *popis události* a *argumentace* a *závěr*. Termínem pro stať bylo *agón*, zápas. Termín naznačuje, že se rétorika řadila mezi umění zdobící svobodného občana. Stejně jako u disciplín sportovních, řečnické soutěže byly mj. na programu starověkých olympijských her, se zde uplatňovala touha vyniknout, svou zdatností překonat zdatnost druhých. Od slova *agón* je odvozeno přídavné jméno *agonální*, kterým se později označovala *neangažovaná rétorika*, v jejímž rámci řečníci cvičně či sportovně předváděli své intelektuální schopnosti. Nositelé

1) „Zejména vztah rétoriky a filosofie v průběhu dějin procházel nejen četnými rozpory, ale i proměnami ve společenském hodnocení. Historik evropské vzdělanosti Jean I. Marrou charakterizuje jeho počátky slovy: „Studium rétoriky, které do doby romantismu dominovalo ve všech západních kulturách, má svou kolébku ve starém Řecku, kde tento obor představoval jádro vzdělání a kultury. Studium „filosofie“, které reprezentovali Sókratés, Platón a Aristotelés, bylo i přes svou pozdější plodnost relativně méně významným prvkem v celku řecké kultury a nikdy nemohlo soutěžit s rétorikou, ať šlo o počet lidí, kteří ho provozovali, nebo o bezprostřední společenský dopad.“ (Kraus 2010.)

této formy rétoriky v antickém Řecku byli nazýváni sofisté. Původem slova je *sofos*, moudrý. Byli to tedy učitelé moudrosti.²

Toto je rétorika, na kterou navazuje moderní debatování: *neangažovaná, sportovní, vzdělávací*.

Jistě stojí za zmínku, že již sofista Antifon, Gorgiův žák a snad první profesionální rétor ve starořeckých Athénách, používal postup *tetralogie*, v nichž se o téže věci promlouvá dvakrát z obou protikladných stanovisek, žalobce a žalovaného, celkem tedy čtyřikrát. Velmi podobnou proceduru využívá i moderní debatování.

Forma, anebo obsah?

Již první učitelé se neshodli v tom, co má v rétorice hrát prim, zda jazyková vytríbenost a *forma* přednesu, jak prosazoval Gorgias, anebo spíše *argumentativní složka* řeči, na kterou se soustředili Teisias a Korax. Tento rozdíl se jako červená nit vine staletími a milénii historie rétoriky. Někdy mělo navrch jedno pojetí, jindy jiné. V novověku převládlo *formální* pojetí. Až tak, že obsah, kritické myšlení a argumentace se prakticky vytratily a nahradilo je memorování vzorů a citací a jejich květnatý přednes.

Debatování a práce teoretiků argumentace 20. století jsou reakcí na toto novověké pojetí rétoriky a návratem k její argumentativní tradici. Profesor Kraus srozumitelně vysvětluje, proč k tomu došlo. Tak jako kdykoliv jindy roli hrála změněná společenská situace. Mezi jinými to byl nástup globalizace a návrat k univerzálnímu jazyku mezinárodního dorozumívání, rozvoj masových médií, dnes i sociálních sítí, které umožnily přenos a posilují význam mluveného slova a multimediální interakce mluvčího s posluchači.

K nejvýznamnějším teoretikům rétorické argumentace 20. století patří Chaïm Perelman. Své zásadní dílo, vytvořené za spoluautorství Lucie Olbrechts-Tytecové, nazval „*Nová rétorika*“. Obsahem práce však nejsou žádné nové dramatické objevy, jak by titul napovídal. Naopak, jde o renesanci, návrat k ve dvacátém století již notně pozapomenuté argumentativní tradici rétoriky vycházející z postupů zakladatele argumentační teorie, Aristotela. Debatování je právě takovou *argumentativní (neo)rétorikou*, která se opírá o aristotelskou tradici.

Co je smyslem?

Otázka přednosti formy či obsahu jistě nebyla jediným tématem, které rétorika za staletí svého rozvoje a praxe

řešila. Takových červených nití, témat, hledání, kontroverzí, které se spojují s historickou cestou rétoriky do dnešních dní, je více.

Bude užitečné zmínit některé z nich. Především pak ta témata, která umožní lépe pochopit, co je moderní debatování a jak správně debatovat.

Ústřední otázkou je pochopitelně dotaz na smysl, poslání rétoriky. Odpověď na tuto otázku vyřeší jak problém formy a obsahu, tak i další kontroverze.

Smyslem agonální rétoriky byl rozvoj znalostí a dovedností a sportovní zábava. Jiní autoři viděli poslání rétoriky v prosazování názorů a politiky, ve velmi praktické rovině ovlivňování chodu světa. V podobě soudních řečí rétorika byla a i dnes je nástrojem práva a hledání spravedlnosti. Další rétoriku vnímali jako nástroj vědeckého (filosofického) bádání a poznání. Cílem jarmarečních řečníků a řečníků v debatních salónech 17. a 18. století bylo pobavit publikum, případně oslnit vlastní výmluvností. Ne nevýznamnou skupinu pak tvoří ti, kdo rétoriku vnímali či vnímají jako nástroj marketingu k dosažení osobních anebo skupinových obchodních či mocenských cílů – tím, že přesvědčí zákazníky, aby si koupili právě tento prací prášek, nadříceného, aby žadateli zvedl plat, voliče, aby volili označené volební uskupení nebo stranu.

Z širokého spektra cílů, které rétorika v minulosti sledovala či sleduje v přítomnosti, je pro debatování charakteristické její vnímání jako *sportovní soutěží motivované vzdělávací metody*. V debatování nejde o prosazování nějaké politiky a aktivismus, jeho cílem není prodej snů a nerezových hrnců, nehledá velkou Pravdu.

Racionalita anebo emoce?

Stejně jako se odlišné cíle rétoriky odrážejí ve větší či menší míře důrazu na formu či obsah projevu, je tomu stejně i ve věci racionality argumentace. Některé argumenty jsou, protože v dané rétorické teorii prostě musí být, spíše racionální, jiné spíše emocionální. Debatování o sobě tvrdí, že v hodnocení argumentace je důsledně racionální a emotivní argumenty odmítá. Všednodenní realita se zde ale od proklamací trochu liší. Debatování vychází z aristotelské tradice rétorické argumentace, v níž hrají *důvěryhodnost* mluvčího a jeho *působení na posluchače* zásadní a nezastupitelnou, dalo by se říci, definiční roli. Debatování tedy upřednostňuje věcnou, racionální argumentaci a úspěšnost ve sportovním argumentačním klání poměřuje právě prostřednictvím racionality obsahu. Dokud ale budou debatovat lidé a pro lidi, od emocí a emotivního působení se oprostit nelze.

2) Kdo přesně byli sofisté, není úplně zřejmé. Běžně se má za to, že šlo o vzdělance své doby – v libovolném oboru. Svoji odbornost realizovali na trhu. Jinými slovy, prodávali ji, poskytovali rady či svoji odbornost učili *za plat*. Asi jako dnešní lékaři, právníci a další specialisté. Samozřejmě, na trhu mohli prodat jen to, o co byl zájem. V situaci, kdy výkon spravedlnosti závisel na dovednosti řečníků, byl pochopitelně velký zájem o řečnické dovednosti. Mnozí sofisté tak učili právě rétoriku.

Co je obsahem?

Náplň rétoriky se ustálila již v nejstarším, klasickém období řecké demokracie. Do jejího kánonu patří:

- Učení o vyhledávání důkazů.
- Učení o výstavbě řeči.
- Učení o jazykovém stylu a jeho prostředcích.
- Učení o paměti.
- Učení o přednesu.

Tato učení jsou součástí rétoriky dodnes, jsou tak i součástí vzdělávání debatováním a budeme se jim, s výjimkou učení o paměti, v tomto textu věnovat. Na některé klademe větší důraz, na jiné menší. Zásadní pozornost věnujeme hned první nauce. Tradičně se nazývá *inventio* a překlad do češtiny je trochu zavádějící. Slovem *důkazy* se totiž myslí *rétorické důkazy*. Jiným slovem se jim říká *argumenty*. *Vyhledávání* potom znamená hledání způsobů, jak je dobře formulovat. Nauka o vyhledávání důkazů, *inventio*, je tedy naukou o tom, jak správně sestavit přesvědčivý argument. Jde o *teorii argumentace*.

Myšlenkový obsah antiky byl středověku tlumočen soustavou sedmi svobodných umění, která tvořila základ veškerého vzdělání a univerzální osnovu církevního a světského školství až do novověku. Svobodná umění se dělila na část základní, trivium (= trojce), které se zabývalo jazykem a myšlením, a nadstavbovou, kvadrivium (čtyřce), které zahrnovalo obory číselné a fyzikální.

Přesný obsah a vzájemné vztahy jednotlivých disciplín trivium – *gramatiky* (učení o správné komunikaci), *dialektiky* (učení o správném postupu myšlení) a *rétoriky* (nauka o přesvědčování) se v průběhu dějin proměňovaly. Z jejich vymezení je ale zřejmé, že je všechny můžeme zahrnout pod jednu střechu široce pojaté nauky – rétoriky. Tím jsou potom ovšem i obsahem teorie debatování.

Debatování v rámci rétorických teorií

Odpověď na otázku o smyslu rétoriky určovala její obsah a prioritu té či oné obsahové složky, včetně etických nároků. Kombinace těchto prvků dala v průběhu dějin vzniknout několika typům „rétorik“ a jejich teoriím.

Kořeny moderního debatování vedou k agonální, soutěživé rétorice řeckých sofistů. Ta byla jednou z takových teorií. Je třeba upřesnit, že debatování s touto podobou rétoriky spojuje zejména *forma argumentačního sporu*, *neangažovanost* a *vzdělávací cíl*. Na rozdíl od moderního debatování však sofisté ve svých debatách nevycházeli z reálného stavu věci, ale spíše ze subjektivních domněnek a účelem jejich řeči bylo působit více na cit a fantazii než na rozum. Také jejich jazykové prostředky, jak nás poučuje prof. Kraus, byly značně komplikované. Tyto složky rétorické teorie sofistů debatování odmítá.

Zásadní inspiraci nachází debatování v Aristotelově rétorické teorii. Tu mj. charakterizuje logická a stylistická vytríbenost. Pro Aristotela byla rétorika teorií argumentace, která spočívá na objektivních principech logického odvozování soudů a současně i na subjektivních vlastnostech řečníka a posluchačů. Na rozdíl od sofistů byla pro Aristotela východiskem objektivní povaha věci, co se stalo, nebo nestalo. Řečnickovým úkolem bylo najít vše, co je ve věci přesvědčivé a skloubit to v jednotně působící celek. Zde vedou kořeny moderního debatování zcela neomylně právě k Aristotelovi.

Na rozdíl od Aristotelova pojetí však cílem *není* vést posluchače k činům. Nejde o to nějakou konkrétní akci aktivisticky měnit svět.

Současně je třeba otevřeně přiznat, že *naopak* v *souladu* s Aristotelovým pojetím rétoriky je jedním z cílů debatování *vést* účastníky debatního programu *k postojům*, z nichž tyto činy mohou vyplynout. Základem pro tyto postoje jsou potom hodnoty, jako jsou *svoboda*, *přátelství*, *respekt*, *odpovědnost*, *tolerance*, *úcta*, *důstojnost*, *pravda*, *víra ve férovost pluralitní demokracie*, *obhajoba lidských práv a života a přírody obecně*, *kritické myšlení*, *autorita vědeckého poznání* a další. (Netvrdíme přitom, že sám Aristotelés tyto hodnoty zastával.) V debatování jde o to měnit svět zprostředkovaně, *tím že program vychovává účastníky ke sdílení a propagaci takových hodnot* a k činům motivovaným postoji, které jsou na takových hodnotách založeny.

Z Platónovy rétoriky si debatování vzalo důraz na logické myšlení a chápání souvislostí. A také ovšem směřování k pravdě. Ne ale její nacházení, takové ambice debatování nemá. Ukotvením v realitě světa a kritickým hodnocením interpretací této reality ale učí odhalovat zdánlivé pravdy a nepravdy a tím se k pravdě přiblížit.

Z řečeného vyplývá, že debatování pochopitelně odmítá „rétoriku“ v podobě jazykově vytríbeného, avšak bezobsažného projevu, stejně jako dryáčnické postupy nejružnějších obchodníků s deštěm.

Etika debatování

Pokud je smyslem a cílem rétoriky filosofické poznání, nároky na etickou stránku argumentace budou jistě jiné než v případě prodeje předražených hrnců. Stejně tak tomu bude i u rétorik, jejichž smysl leží někde mezi těmito extrémami. Argumentace je nástroj k dosažení nějakého cíle. Obvykle je to tak, že mravné či nemravné jsou cíle, ne nástroje. Přesto vnímáme, že zatímco například řetězová pila zřejmě stojí mimo oblast mravních hodnot a je to jen účel jejího použití, který může vyvolat etickou polemiku, u argumentace je tomu jinak. Lze tak hodnotit jak mravnost cílů argumentace, tak mravnost argumentace samotné. V tomto hodnocení se lidé pochopitelně liší.

Platón na prvních učitelích, sofistech, kritizoval mimo jiné právě zdánlivou nemravnost, když byli

ochotni argumentovat střídavě z opozičních stanovisek sporu bez ohledu na vlastní zaujaté stanovisko. Přesně tak se to děje v debatování, a zastánci vzdělávání debatou formou KP takový postup za nemravný nepovažují. Z několika důvodů.

Zprvé, v debatování touto formou se vede spor o přijatelnost tezí kontroverzních a diskutabilních. Z jejich definice potom vyplývá, že zaujmout k nim neshledovatelné stanovisko je spíše znakem bigotní slepoty než mravní síly. V každé kontroverzní tezi se vždy najde dost dobrých důvodů pro její obhajobu. Dobrymi důvody zde myslíme dobrými ve smyslu *mravního dobra*, toho, co slouží ke cti.

Zadruhé, v debatování formou KP *nejde o podporu* či *odmítnutí* přijatelnosti zadané teze. Jedna strana („afirmativní“) hájí *dobro*, které se podle ní v zadané tezi skrývá. Druhá strana *kritizuje dovednost* afirmativní strany toto dobro argumentačně obhájit. K tomu ale vůbec *nemusí* se zadanou tezí *nesouhlasit!*

Zatřetí. Součástí mravního základu debatování formou KP je princip, že nikdy nikdo nemůže a nebude účastníky nutit argumentovat z pozice, se kterou vnitřně nesouhlasí. Naopak se účastníkům doporučuje v takovém případě debatu odmítnout.

Tolik k mravnosti *metody* debatování. K cílům: cílem debatování je vzdělávání a výchova. Snahou je zde pomáhat vychovávat „*soudné, kritické a nezávisle myslící občany s vědomím vlastní důstojnosti a s respektem k právům a svobodám ostatních*“. Hodnoty, na kterých stojí postoje takového člověka, jsme představili výše. Propagátoři vzdělávání debatováním svůj cíl považují za nanejvýš mravní a ušlechtilý.

Mravně „tenčí led“ představují praktické postupy argumentace. Zde může být hranice mezi tím, co jedni považují za eticky správné a jiní již ne, velmi tenká. Zatímco nepřijatelnost doporučení typu „*nejdůležitější argument je třeba nechat na konec, kdy na něj již oponenti nemohou reagovat*“ je na první pohled zřejmá, u – například – doporučení „*kladte takové otázky, které oponenty přinutí zaujmout jednoznačné stanovisko*“ to až tak zjevné být nemusí. Ani zde ale určit hranice mravního není nijak složité. Jde o vzdělávání založeném na ušlechtilých hodnotách, jako jsou svoboda, přátelství, respekt, odpovědnost, tolerance atd., viz výše. Co vede k propagaci těchto hodnot, považujeme za správné a mravné. Konečně debatování se odehrává v prostředí soutěže. Úspěch v ní je dán obsahem argumentace. Kritéria hodnocení obsahu jsou racionální. Neférová argumentace a vychytralé triky prostě k cíli nevedou a není důvod je používat.

Rétorika jako nástroj vzdělávání a výchovy

Myšlenka, že výuka rétoriky hraje zásadní úlohu ve vzdělávání, je nedílnou součástí všech rétorických učení. Význam dovednosti přesvědčovat se v průběhu

doby měnil. Ve školní výchově si ale rétorika své dominantní postavení udržela od antiky až po novověk.

Pokud si přečtete nějaké dějiny rétoriky, pravděpodobně vás zaujmou jména jejích teoretiků a praktiků. Co jméno, to gigant evropského myšlení. Jejich seznam připomíná romány Dana Browna a nějaký soupis členů důvěrného spříseženstva, které po staletí, z pokolení na pokolení, předává svoji tajnou nauku. Obdobně v prvním cvičení této knihy jsme nabídli několik jmen slavných debatérů. Je mezi nimi prezident Spojených států či ministerská předsedkyně Spojeného království. Mezi bývalými debatéry jsou ale prezidentů a ministerských předsedů ve skutečnosti desítky. Rozumnější přístup by proto byl obrácený. Ptát se, kdo vlastně ze současných či minulých politiků, filosofů a vědců obecně, právníků, publicistů a dalších profesí, které vyžadují logické myšlení a přesvědčivý projev, se rétorice v hlubší minulosti či debatování v některé z jeho forem v moderní době *nevěnoval*. Zejména v anglosaském světě by odpověď na takto položenou otázku byla asi docela obtížná. Že se většina vzdělaných lidí současnosti, hovoříme opět hlavně o anglosaském světě, a vlastně všichni vzdělanci v antickém Řecku, Římě a středověké Evropě věnovali rétorice, by nás nemělo překvapovat. Od dob antického Řecka byla totiž rétorika *základem* vzdělání a vzdělanosti. Stejně jako nás nepřekvapuje, že matematik se ve škole učil počítat, nemělo by nás ani překvapovat, že vzdělaný člověk se věnoval rétorice. Ono to vlastně znamenalo totéž. A třeba dnes je na většině amerických institucí vyššího vzdělávání kurz praktické rétoriky (tzv. First-year composition, FYC) povinný. Není potom divu, že jej absolventi absolvují a že tedy třeba v USA těžko najdete vysokoškoláka, který by se rétorice v některé její podobě *nevěnoval*. A právníci, publicisté a prezidenti (tamtéž) obvykle vzdělání bývají...

Aristotelsko-toulminovská tradice debatování

Právě v kurzech FYC, které se jako nezbytný základ pro další studium a profesionální dráhu začaly v USA hromadně zavádět koncem 19. století, lze vidět jeden ze zdrojů neorétoriky a její soutěžní podoby, debatování. Rané teoretické práce neorétoriky vznikly na půdě Spojených států v první třetině 20. století. Dvě zásadní a pravděpodobně nejvýznamnější však byly sepsány později a v Evropě. Náhoda tomu chtěla, že byly vydány ve stejný rok. Bylo to v roce 1958 a jednalo se o *Novou rétoriku (Traité de l'argumentation – la nouvelle rhétorique)* Ch. Perelmana a L. Olbrechts-Tytecové a *The Uses of Argument* Stephena Toulmina. Zatímco ta první přinesla renesanci aristotelské rétoriky, ta druhá vnesla do této tradice nové myšlenky. Toulminův text a zejména pak jeho model argumentu se staly základem a východiskem pro prakticky veškeré další bádání na poli neorétoriky a praxi debatování. Učebnice FYC

a soutěžní rétoriky, včetně této, vycházejí právě z jeho díla. Teoretickým východiskem soutěžního debatování je tak aristotelsko-toulminovská tradice rétoriky a argumentace.

Debatování ve světě a v ČR

Řečnictví jako významný prvek vzdělání bylo známé autorovi Iliady někdy v polovině 8. století př. n. l. Nejpozději v klasickém období antického Řecka vznikla agonální forma rétoriky a základní teoretické práce rétoriky obecně. Rétorika, včetně forem dialogického sporu, sloužila jako základ a páteř vzdělání v Římě a vzdělávacích institucích evropského středověku.

S reformou obsahu trivia v novověku se argumentace vytratila. Bezprostředním předchůdcem moderního soutěžního debatování tak byly aktivity debatních salónů, populárních v Anglii v 18. století. Z nich na konci 18. a v 19. století začaly na univerzitách ve Velké Británii, Irsku a USA vznikat literární a debatní společnosti, které akademickou diskusi záhy osvěžily soutěžním prvkem. Tomu přispěl i nový zájem o rétoriku v podobě kurzů FYC a teoretické práce vznikající v USA na počátku 20. století. Od konce 19. století se soutěžní forma rétoriky praktikuje i na středních školách.

Dnes se debatování v některé své podobě pěstuje prakticky na celém světě. Obzvláště populární je v zemích Britského společenství národů a v USA. Tyto země mají cca 2 a půl miliardy obyvatel. Připočteme většinu evropských zemí, Ruskou federaci, na kvalitu vzdělávání silně orientované státy jihovýchodní Asie, vzrůstající popularitu této metody v Číně a Jižní Americe, ... Podobně jako jsme výše obrátili otázku: „*Kdo ze vzdělaných lidí se v minulosti věnoval rétorice?*“ na příhodnější: „*Byl vůbec někdo vzdělaný, kdo se rétorice nevěnoval?*“, můžeme i otázku: „*Kdo ze současných znamenitých profesionálů se v rámci svého vzdělávání věnoval debatování?*“ převést na: „*Kdo se takto nevzdělával?*“ Odpověď na takto položenou otázku bude jednodušší.

Počátky soutěžního debatování v Česku jsou zamlžené. Snad měl v době první republiky v Praze existovat univerzitní debatní klub, resp. debatní spolek (Slavia?). Do stejné kategorie nepotvrzených zvěstí patří informace o údajných kurzech argumentace metodou debatování, které prý mělo pro vybrané příslušníky Veřejné bezpečnosti v osmdesátých letech minulého století pořádat Ministerstva vnitra. Na pevné půdě se ocitáme na počátku devadesátých let, kdy se změněnou společenskou situací zvýšila role veřejného projevu a otevřela se i možnost inovovat postupy v českém školství. Svoboda vycestovat dovedla mnohé, a mezi nimi i učitele, ke studiu a stáží v zahraničí, včetně anglicky mluvících zemí. Ti si nemohli nevšimnout zásadně jiného přístupu ke vzdělávání, založeného právě na

argumentačních postupech rétoriky. Někteří z nich svoje seznámení se soutěžní rétorikou šířili. V roce 1995 byl potom z iniciativy Nadace Open Society Fund Praha založen debatní program, který od roku 1999 rozvíjí v lednu toho roku založený spolek Asociace debatních klubů. V době revize tohoto textu tak v Česku čerpáme z více než čtvrtstoletí trvajících existence debatního programu.

Vzdělávání debatováním

Vzdělávání debatováním je dlouhodobé a systematické. Sleduje spirálový cyklus přípravy, realizace, hodnocení a korekce. Korekcí, zdokonalením na základě formativního hodnocení, se na nové, vyšší úrovni zahajuje nový cyklus. Žák se tak učí každou debatou a ve všech jejích fázích. Každá přečtená stránka, každé vítězství i porážka, obhájený i zpochybněný argument, celostátní turnaj i debata v rámci skupiny volitelného předmětu, to vše přispívá ke konečnému výsledku.

Když hovoříme o dlouhodobosti, máme tím na mysli zapojení v řádu let. Systematičností myslíme plánovitou a pravidelnou (cca 1x týdně) práci v debatním klubu anebo volitelném předmětu, která společně s účastí na soutěžních debatních turnajích (cca 5x ročně) směřuje k naplnění vzdělávacích a výchovných cílů.

Ke vzdělávání formou debatování se účastníci typicky schází buď ve škole, v rámci nepovinného volitelného předmětu, anebo ve volnočasovém debatním klubu. Předmět učí učitel, klub vede kouč. Kouči bývají učitelé anebo dobrovolníci. Výsledky snažení účastníků prověří a nové impulzy k práci dává účast v soutěžích. Bez nich to moc nejde.

Soutěžní debata, debatní soutěž a debatní turnaj

Debatování je vzdělávací metoda. Aby mohla být využívána, vznikají debatní programy. Součástí těchto programů jsou soutěže v debatování. Typicky mají podobu dlouhodobých soutěží ligového typu, jak je znáte třeba z kopané nebo ledního hokeje. Nějaká jednodenní akce nebo postupová soutěž, kdy je drtivá většina účastníků vyřazena v základním kole, totiž nedávají ve vzdělávání příliš smysl.

Soutěž probíhá tak, že vždy jednou za čas se debatéři sejdou na jednom místě. Tam spolu několik dní zápolí v debatách. Slovo *debata* tak může znamenat i *utkáni v debatování*. Na konci debaty – utkání – víme, kdo utkání vyhrál. Vítěz si запиše do celostátní tabulky jistý počet bodů, poražený jiný počet bodů.

Setkání za účelem soutěžení v debatování říkáme *debatní turnaj*. Například v soutěži *Debatní liga* se takto pořádá 5 celostátních turnajů ročně, každý tým na nich obvykle nastoupí k pěti debatám. Celkem tak tým za rok nastoupí zhruba k 25 ligovým debatám. Výsledky všech ligových debat se průběžně započítávají do ligové

tabulky. Kdo má na konci roku nejvíce bodů, vyhrál. Ve skutečnosti je to o něco složitější, ale o tom jindy.

O co v debatě jde

Datum, místo a podmínky turnaje vyhlašuje organizátor vždy několik týdnů anebo měsíců předem. Součástí oznámení je informace, o čem se bude debatovat. Debatéři se ve svých klubech na debaty připraví. V určený den se dostaví na určené místo a utkají se v několika debatách turnaje. V těchto debatách se řeší právě ta látka, která byla předem oznámena.

Látka, obsah debaty, je organizátorem oznámena v podobě hypotézy, tzv. **teze debaty**. Tato hypotéza je kontroverzní a diskutabilní. *Kontroverzní*, jak již víte, znamená, že existuje více než jeden názor na její přijatelnost, existují argumenty pro i proti její přijatelnosti. *Diskutabilní* znamená, že její přijatelnost či dokonce pravdivost není v současnosti prokázána a prokázat je nejspíš ani nelze.

Příklad teze debaty: *Mezinárodní společenství by mělo zasahovat do vnitřního vývoje méně rozvinutých zemí.*

Informaci následujících řádků později ještě upravíme. Pro tuto chvíli a pro nejobecnější představu o průběhu debaty přijměte toto přiblížení:

V debatě vystupují dvě strany. Jedna strana se snaží obhájit *přijatelnost hypotézy teze*. Ta druhá *výsledek obhajoby* zpochybňuje. Říká, že obhajoba má slabiny a není proto přijatelná.

Z toho vyplývá, že v debatování **nás v zásadě nezajímá, jestli je hypotéza teze pravdivá anebo ne**.

Víme a uznáváme totiž, že u diskutabilní teze to dokázat nelze. Jak byste ostatně prokázali *pravdivost* věty: *Mezinárodní společenství by mělo zasahovat do vnitřního vývoje méně rozvinutých zemí?* Co nás skutečně zajímá je, **jestli důvody, které byly na obhajobu její přijatelnosti představeny, jsou přijatelné, rozumné, přesvědčivé**. Jedna strana se snaží prokázat, že jsou, ta druhá, že nejsou. Vzniká tak **spor o přijatelnost obhajoby teze**. O výsledek tohoto sporu jde.

Strany v debatě se ve svých prezentacích střídají. Tvrzení na podporu přijatelnosti teze tak jsou představena, problematizována, proti kritice obhajována a posilována a opět kritizována. Vzniká tak „tep“ kritické argumentace, který zaručuje, že jednotlivá tvrzení jsou skutečně velmi pečlivě prozkoumána.

Debatu rozhodují rozhodčí. Rozhodují podle pravidel. V debatě vítězí ten tým, jenž lépe splnil úkoly, které mu pravidla ukládají. Dokázala jedna strana, že důvody ve prospěch přijatelnosti teze jsou rozumné a k jejímu přijetí dostatečné? Anebo druhá strana tyto důvody dostatečně zpochybnila? Pokud je situace nejasná, zní otázka takto: Který z týmů své úkoly splnil lépe? Odpověď na tyto otázky a nic jiného určí vítěze debaty.

Pravidla chování při debatě

Pravidla chování účastníků debaty – debatérů, diváků, rozhodčích a dalších funkcionářů vycházejí ze zvyku, písemných pravidel debaty a obecných zásad slušnosti. Pokud budete někdy na pochybách, co je správné chování a co ne, vzpomeňte si na *hodnoty*, o které se soutěžní rétorika opírá a co je jejím *cílem*. Věci budou o dost jasnější. Buďte přátelští, odpovědní a tolerantní. Mějte dobrou vůli. Zjistíte, že i ostatní debatéři jsou takoví.

Dovednosti a znalosti nepadají shůry

Vzdělávání debatováním přináší pozitivní výsledky ve vzdělávání. Vyplývá to ze samotné povahy činnosti a dokládají to vědecké studie. Na závěr této úvodní kapitoly jsme se pokusili vyčíst, co vás v debatování čeká a potvrdit vaše očekávání, že byste se jeho prostřednictvím *měli* něco naučit.

Průměrný účastník debatního programu Asociace debatních klubů, z. s., je do aktivity zapojen asi tři roky. Za svoji kariéru nastoupí zhruba k 60 debatám. (Současný rekordman jich zatím zvládl přes 350!) Každá z debat vyžaduje mnoho hodin přípravy, rozložených do několika týdnů až měsíců. Příprava znamená zvládnout problematiku teze, tj. najít a kriticky přečíst desítky stran textů o její problematice. Někdy může být počet prostudovaných stran v řádu stovek. Příprava ale znamená i učit se, jak správně argumentovat a vystupovat. Debatéři se ke vzdělávání obvykle scházejí na dvě hodiny 1x týdně po celý školní rok, někteří si k tomu ale přidávají dvoudenní víkendová setkání. Mnozí se v létě účastní kempů a soustředění. To je *několik set hodin* vzdělávání ročně. Účast na turnajích představuje zhruba 5 a více víkendů v roce. Každá debata znamená zhruba deset minut vystupovat a mluvit před publikem, zhruba hodinu a půl poslouchat, velmi pozorně poslouchat, psát si poznámky, radit se o dalším postupu. Výstupem každé debaty je rozbor a formativní hodnocení rozhodčích. Když si to všechno vynásobíte pro ty zhruba tři roky... V debatování se skutečně nečeká, že dovednosti padají shůry. Stojí za nimi dřina, čas, energie i peníze. Na druhé straně – tato dřina přináší výsledky.

Celé „to“ potom nesměřuje k ničemu jinému než k naplnění cílů vzdělávání v ČR. Těmi jsou (pro gymnázia): „*vybavit žáky klíčovými kompetencemi...*“, „*vybavit žáky širokým vzdělanostním základem...*“ a „*připravit žáky k celoživotnímu učení, profesnímu, občanskému i osobnímu uplatnění*“.

Tyto cíle se naplňují prostřednictvím procesů, které debatování zahrnuje, a také prostřednictvím látky, o které se debatuje. To znamená, že se ve své debatní praxi nutně seznámíte a budete využívat poznatky a postupy následujících disciplín:

- **Dialektické argumentace.** Rétorická argumentace je založená na dialektice – správném myšlení. Využívá rétorických a kvazilogických postupů a otevřená je i těm logickým. V každé debatě budete nutně muset nabízet argumenty založené na správném myšlení a ověřovat, hodnotit a vyjadřovat se o přijatelnosti a přesvědčivosti, vzácněji i o platnosti a pravdivosti závěrů argumentů oponentů. To znamená bezpečně zvládnout vybranou teorii dialektické argumentace.
- **Ekonomie.** Budete muset umět popsat, analyzovat, hodnotit a porovnávat ekonomické systémy. V každé druhé debatě budete pracovat s pojmy, jako je HDP, úroková míra, daně, inflace, nezaměstnanost. Budete přemýšlet o budoucí hodnotě věcí a vezmete přitom v potaz diskontování, externality a trade-offs. Pomocí CBA analýzy budete porovnávat náklady a přínosy stávajících i zamýšlených opatření.
- **Filosofie a etiky.** Člověka, svět a skutečnost racionálně a kriticky zkoumalo mnoho chytrých lidí před vámi. S výsledky jejich práce se seznámíte a vyřčená moudra a závěry budete nezdědka citovat. Hodně zblízka, hodně podrobně a hodně často se budete zabývat tím, jakými hodnotami a principy se řídíme. Co je dobré a co zlé a jak to od sebe poznáme.
- **Formální logiky.** Debatní spor se vede o přijatelnost závěrů argumentace. Někdy je tato přijatelnost založena na jejich platnosti či dokonce pravdivosti. To jsou ovšem termíny formální logiky. Pokud budete chtít používat nástroje formální logiky, znamená to osvojit si ji. Přinejmenším její základy.
- **Historie.** Bez historie to nejde vůbec. Znalost dějin obecně, zejména však těch moderních a soudobých, je klíčovým předpokladem pro pochopení současnosti i jakýchkoliv smysluplných úvah o budoucnosti. Pokud ještě chodíte na základní školu anebo jste v nižším ročníku víceletého gymnázia a nemáte tak celkový přehled o dosavadním vývoji, čeká vás perná práce tento hendikep dohnat.
- **Jazyka a jazykové komunikace.** Nástrojem debatéra je mluvené slovo. Dobrý anebo výborný debatér je musí ovládat dobře anebo výborně. Zjistíte, že někdy možná nudný výklad češtinářky o jazykových figurách může mít hluboký dopad na úroveň vaší prezentace. Budete sestavovat a veřejně prezentovat šestiminutové projevy. Naučíte se techniky, jak takový projev připravit a přesvědčivě prezentovat.
- **Politické geografie.** Mnoho debat je obsahově úmyslně zaměřeno mimo ČR, nezdědka i mimo euroatlantickou civilizaci. Debaty o takové problematice vás nutně dovedou ke studiu politických a státních zřízení jiných zemí, budete argumentovat jejich specifiky a naopak obecnými zákonitostmi.
- **Politologie a mezinárodních vztahů.** Při popisu a hodnocení věcí okolo nás se nevyhnete znalostem o tom, co je a jak funguje stát, politické systémy a ideologie. Budete je zkoumat absolutně i srovnávat mezi sebou navzájem, včetně vztahů mezi nimi.
- **Prognostiky.** Použijete metody extrapolace trendů, k tomu se bude hodit statistika a matematická statistika, výpovědi odborníků a argumentace příčinou a následkem. Naučíte se uvážlivě pracovat s historickými fakty jako základem pro výpovědi o budoucnosti a k této výpovědi získáte zdravou skepsi. Seznámíte se s prací N. N. Taleba na poli teorie nepravděpodobných událostí.
- **Projektového managementu.** Existuje forma debaty a využívá se jí velmi často, kdy vaším úkolem bude vymyslet, prezentovat a obhájit funkční projekt. Naučíte se proto rozlišovat klíčové etapy projektu a techniky a metody jeho řízení. Ostatně, debata je také projekt. Ti nejlepší se k ní naučí projektově přistupovat.
- **Řízení rizik.** Plánování projektu a vlastně jakékoliv úvahy o budoucích dopadech opatření v sobě nutně nesou jistá rizika. Seznámíte se s nástroji jejich odhalování a hodnocení jejich dopadu, třeba pomocí metody FMEA.
- **Sociologie a psychologie.** Svá tvrzení budete nezdědka obhajovat výzkumy o motivaci a jednání lidí. Seznámíte se s výsledky řady sociologických a psychologických výzkumů a budete je citovat na podporu svých závěrů. O Maslowově pyramidě potřeb se vám nejspíš bude i zdát.
- **Statistiky.** Vaše argumenty se budou opírat o empirická data, pozorované údaje budete analyzovat a syntetizovat. Ze školy znáte C. F. Gaussa a jeho křivku normálního rozdělení. Zjistíte, že ne všude ji lze s úspěchem použít, a tak nezbude než se seznámit s výsledky prací dalších vynikajících matematiků: B. Mandelbrota, V. Pareta a dalších. Suchá teorie mocninných zákonů dostane praktický rozměr.
- **Vědecké metody.** Spor debaty se vede o přijatelnost a falsifikaci hypotézy její teze. Vyjadřovat se k jednomu či druhému vyžaduje porozumět principům vědecké metody a roli pozorování.
- ... a dalších a dalších.

Tak směle do toho a dobré debaty!

KAPITOLA 1:

První debata

Cílem této kapitoly je připravit vás na první cvičnou debatu a tuto debatu realizovat. Chceme, abyste si hned od počátku osvojovali dobré debatní návyky, na kterých budete v budoucnosti dále stavět. Jedním z těchto návyků je poctivá příprava. Debatéři ostatně netráví většinu času debatováním, ale přípravou na debatování. Proces přípravy na první debatu zabere asi tři měsíce. Pro první přípravnou debatu jsme zvolili tezi *Na školách v ČR by mělo být zavedeno povinné nošení školních uniforem*.

Debatní klub a jeho pravidla

Ke vzdělávání metodou debatování se účastníci schází buď ve volnočasovém debatním klubu, anebo v rámci nepovinného předmětu. Zejména pro formu klubu bude vhodné ustavit pravidla jeho fungování. Debatování je hodně o naslouchání. Minimálním požadavkem vašich pravidel by proto měla být domluva, jak to udělat, abyste se vzájemně nepřekřikovali. Zkuste se se svým vzdělavatelem a kolegy debatéry na nějakých základních pravidlech domluvit.

1. Zjednodušená debata

Průběh debaty a chování účastníků

Vzdělávání debatou je založeno na respektu, vzájemné úctě a odpovědnosti.

Vzdělávání debatou se uskutečňuje formou teoretické a praktické průpravy. Zejména ale prostřednictvím formální diskuse, která podléhá pravidlům. Té říkáme soutěžní debata. Formálnost se projevuje i navenek. Od debatéra se očekává, že:

- Na schůzky klubu bude chodit včas a připraven.
- V průběhu schůzky bude soustředěný. V debatování totiž není důvod někoho okřikovat či nabádat k pozornosti. Nikdo to ani nedělá. Kdo se učit nechce, spleť si aktivitu. Není potom důvod účastnit se jí.
- Pro soutěže zvolí formální oděv. Nejlépe oblek či alespoň kalhoty a košili s kravatou pro pány, šaty či sukni s halenkou pro ženy.
- V průběhu debaty volí přiměřené výrazové prostředky. Debatéři si na soutěžích běžně vykají a oslovují se přitom křestními jmény.
- Formalizován je i celý postup debaty. Je předem dané kdo, kdy, kde a jak dlouho *smí* mluvit. Mluvčí stojí. Účastníci debaty, kteří právě nevystupují, sedí a ve vlastním zájmu naslouchají a píší si z řeči mluvčího poznámky.
- V debatě vystupují dva týmy. Každý tým tvoří 3 mluvčí. Oba týmy se snaží v debatě zvítězit. Vítězství dosáhnou tenkrát, když splní zadaný cíl.
- Obsah debaty je dán předem oznámenou tezí. Teze přípravných debat v první části učebnice jsou vždy formulovány jako *návrh opatření*. Např.: *Hraní počítačových her by se mělo stát olympijskou disciplínou* nebo *Filmy a seriály by se neměly točit podle příběhů z knih*.
- V rozumném předstihu před debatou si týmy vylo-
sují, jakou stranu budou v debatě zastávat. V debatě formou ZD a KP se strany nazývají *afirmativní* a *negativní*.
- Obě strany se ve svých vystoupeních střídají. Debatu zahajuje první mluvčí strany afirmativní (mluvčí A1), následuje první mluvčí strany negativní (mluvčí N1), po něm A2, N2, A3 a N3.
- Obě strany mají na své prezentace stejný prostor: tři *řeči* (řeč A1, A2, A3, resp. N1, N2, N3). Do *řeči* nesmí nikdo vstupovat.
- Po každé z prvních čtyř řečí je vymezen časový prostor pro otázky. Tomuto úseku debaty říkáme *kolokvium* anebo *dotazování*. Debatéři běžně používají i spojení *křížový výslech*. Po skončení *řeči* mluvčí, který právě dohovořil, odpovídá na otázky protistrany. Debata tak má 10 částí – 6 *řečí* a 4 *kolokvia*.
- Mezi jednotlivými výstupy mají týmy jistý čas na přípravu. Čas se měří vždy tomu týmu, který má následně vystoupit, v případě kolokvia potom týmu, který bude klást otázky.
- Poslední řeči (A3, N3) slouží ke shrnutí již řečeného a zdůraznění výsledků rozpravy. Někdy se označují jako *shrnující řeči*.
- O vítězi debaty rozhoduje rozhodčí, který běžně její průběh i moderuje. Dalším účastníkem je časoměřič, který oznamuje plynutí času.

- Obecenstvo ani rozhodčí do debaty až na výjimky nevstupují. Nakonec, pokud si to účastníci zaslouží, obecenstvo zatleská.
- Po skončení debaty se rozhodčí na základě předvedených výkonů a v souladu s ustanoveními psaných pravidel dobere verdiktu o vítězi. Svůj verdikt veřejně oznámí a zdůvodní. Současně doporučí debatérům, v čem by se mohli či měli zlepšit.

Cíle stran

Pro první seznámení s debatou a nácvik významných praktik představíme originální formu debaty. Je koncipována tak, aby ve všech významných hlediscích kopírovala formu Karl Popper, avšak ve zjednodušené podobě. Formu jsme nazvali *zjednodušená debata (ZD)*. Pravidla ZD najdete jako Přílohu č. 2 učebnice.

V debatě formou ZD je teze formulována jako *návrh opatření*. Zadavatel teze v ní navrhuje něco udělat. Třeba zavést povinné nošení školních uniforem. Anebo zajistit bezpečnost křižovatky před školou. Kritériem rozumnosti takové akce je její *prospěšnost*. O naplnění tohoto kritéria se vede spor. Týmy se přou o vizi *prospěšnosti* navrženého opatření teze. Afirmativní tým přináší *důvody*, proč bychom měli věřit, že opatření *bude prospěšné*. Říká, že zavedení povinného nošení školních uniforem anebo zvýšení bezpečnosti křižovatky něco dobrého přinese.

Negativní tým zastává roli skeptiků. Zkoumá, zda opravdu můžeme připustit, že opatření tvrzené *dobro přinese*. V tomto zkoumání testuje *přijatelnost*, to znamená *rozumnost a přesvědčivost*, a také *význam* důvodů, které nabídl afirmativní tým. *Přijatelnost a význam* představených *důvodů* jsou pro skeptiky klíčovým vodítkem k poznání, zda bude navrženým opatřením dosaženo zamýšleného dobra. Ve zkratce:

Afirmativní tým říká:

1. Navržené opatření přinese něco dobrého.
2. Je proto rozumné opatření přijmout.

Všimněte si, **nejde o to, jaký má afirmativní tým vztah k tezi** debaty. Od prvního mluvčího tohoto týmu někdy na úvod slyšíme: „*S tezí souhlasíme...*“ Ale o to zde nejde. **Jde o to, jestli opatření teze přinese něco dobrého**. To je ale něco významně jiného než s tezí souhlasit či nesouhlasit.

Negativní tým zkoumá:

1. Přinese opatření dobro, které afirmativní tým tvrdí, že přinese?
2. Jsou důvody, kterými afirmativní tým tuto ideu podporuje, přijatelné?
3. Jsou tyto důvody významné?

Ani zde **nejde o souhlas či nesouhlas s tezí**. Jde o zkoumání, zda byly představeny rozumné důvody věřit, že její opatření přinese něco dobrého. Proto někdy slychaná slova „*S tezí souhlasíme*“, „*Teze neplatí*“ atp. vyjadřují něco zásadně jiného, než by měl negativní tým dělat. **Jejich úkolem totiž není souhlasit s tezí**.

Negativní tým nemusí nutně vystupovat proti samotnému opatření, může s ním dokonce i souhlasit. Negativní tým zkoumá, zda je na základě slov afirmativního týmu opravdu rozumné věřit, že opatření přinese významný prospěch.

Pokud afirmativní tým nedokáže *prospěšnost opatření* obhájit, potom není důvod, abychom je realizovali. Těto kritice říkáme **problematizace**.

Představte si negativní tým jako management firmy, který má posoudit navrhovaný projekt. Rádi by se do projektu pustili, protože se rýsuje představa vyšších zisků společnosti a čtvrtletních premii. Potřebují si být ale naprosto jisti, že nic nebylo přehlédnuto a že projektový tým má vše perfektně promyšleno. A nehrozí tedy zmařená investice a odebrání ročních premii. Ve své kritice jsou proto neúprosní, bombardují projektový tým nepřijemnými dotazy, nejsou ale nepřáteli ani projektového týmu a ani navrhovaného projektu.

Problematizace nutí afirmativní tým opravdu hodně přemýšlet a nabídnout opravdu pádné důvody.

V našem přirovnání je afirmativní strana „projektovým týmem“. Je v jejich zájmu, aby opatření bylo přijato. Na setkání s managementem proto projektový tým přijde s pádnými, promyšlenými a podloženými důvody. Samotná genialita řešení ale obvykle nestačí. Skeptici se ptají, do věci „štourají“. Projektový tým musí být schopen na otázky odpovědět a kritiku odmítnout. Musí být schopen svoji vizi, své důvody pro přijetí projektu *obhájit*. Musí ukázat, že kritika není oprávněná a že jejich důvody pro přijetí opatření stále platí a navržený projekt skutečně očekávané dobro přinese. Vypadá to tedy takto:

Rozpravu zahajuje „projektový tým“. Vysvětlí, proč se má projekt realizovat, co dobrého přinese. Slovo dostává „management“. Jeho členové představený projekt kritizují. Slovo se vrací projektovému týmu. Ten musí kritiku odmítnout a vysvětlit, proč není oprávněná. Následuje opět management, ten opět kritizuje. Obě skupiny dostanou prostor dvakrát a celkem tak zazní čtyři vystoupení.

Verdikt o tom, jestli se projekt ve firmě bude realizovat, *nepadne* poté, co projektový tým představí své důvody. I kdyby na první poslech zněly úžasně. Padne *teprve poté*, když projektový tým úspěšně odpoví na všechny otázky, odmítne veškerou kritiku. Projektový tým, afirmativní strana, tak dělá dvě věci. Té první činnosti, představení důvodů, proč by se opatření teze